

MUSTAQILLIK YILLARIDA SIYOSIY INSTITUTLARNING YARATILISHI VA FAOLİYATI

Toshpo'latov Nurbek

SamISI, “Ijtimoiy fanlar” kafedrasi o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20759263>

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida siyosiy institutlarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ularning faoliyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Davlat hokimiyati tizimi, parlament, siyosiy partiyalar, fuqarolik jamiyati institutlari hamda saylov tizimidagi islohotlarning demokratik jamiyat qurilishidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, siyosiy institutlarning huquqiy asoslari, ularning jamiyat barqarorligi va siyosiy modernizatsiyadagi ahamiyati tarixiy-falsafiy nuqtai nazardan ochib beriladi. Maqolada mustaqillik yillarida amalga oshirilgan siyosiy islohotlar Yangi O'zbekiston taraqqiyotining muhim omili sifatida baholanadi.

Kalit soʻzlar: siyosiy institutlar, demokratiya, parlament, siyosiy partiyalar, fuqarolik jamiyati, Konstitutsiya, saylov tizimi, huquqiy davlat, siyosiy modernizatsiya, Yangi O'zbekiston.

1991-yil 31-avgustda O'zbekiston davlat mustaqilligiga erishgach, mamlakat oldida demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati barpo etish vazifasi paydo bo'ldi. Sobiq sovet tuzumidan meros bo'lib qolgan markazlashgan boshqaruv tizimini tubdan isloh qilish, yangi siyosiy institutlarni shakllantirish va milliy davlatchilik asoslarini yaratish mustaqillik davrining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida davlat hokimiyatining konstitutsiyaviy asoslarini shakllantirish muhim vazifa bo'ldi. 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatda siyosiy institutlarning shakllanishi uchun mustahkam huquqiy poydevor yaratdi¹. Konstitutsiyada hokimiyatlar bo'linishi prinsipi, inson ҳуқуқ ва erkinliklari, ko'ppartiyaviylik va fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatining asosiy tamoyillari mustahkamlab qo'yildi. Mustaqillik yillarida parlament tizimini shakllantirish siyosiy modernizatsiyaning muhim bosqichi bo'ldi. Dastlab Oliy Kengash faoliyat yuritgan bo'lsa, keyinchalik ikki palatali professional parlament tizimiga o'tildi. 2005-yildan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatdan iborat ikki palatali parlament sifatida faoliyat yurita boshladi². Bu esa qonun chiqaruvchi hokimiyatning samaradorligini oshirish va hududlar manfaatlarini hisobga olish imkonini berdi. Siyosiy partiyalar faoliyati ham mustaqillik yillarida yangi bosqichga ko'tarildi. Ko'ppartiyaviylik tizimining shakllanishi demokratik siyosiy tizimning muhim belgilaridan biri hisoblanadi. 1991-yildan boshlab mamlakatda turli siyosiy partiyalar faoliyat yurita boshladi. Jumladan, O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi, Adolat sotsial-demokratik partiyasi, Milliy tiklanish demokratik partiyasi hamda O'zLiDeP mamlakat siyosiy hayotida faol иштирок eta boshladi³. Siyosiy partiyalar parlament saylovlarida ishtirok etish, qonunchilik tashabbuslari bilan chiqish va aholi manfaatlarini ifodalash orqali siyosiy tizimning muhim institutiga aylandi. Fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish ham siyosiy islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'ldi. Nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari, mahalla tizimi va jamoat birlashmalarining faoliyati kengaytirildi. Ayniqsa, mahalla instituti milliy o'zini o'zi boshqarish organi sifatida jamiyat barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutdi⁴. Bugungi kunda mahalla fuqarolarning ijtimoiy faolligini oshirish, yoshlar tarbiyasi va ijtimoiy muammolarni hal etishda muhim siyosiy-ijtimoiy institutga aylangan. Mustaqillik yillarida saylov

tizimini demokratlashtirish bo'yicha ham keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Saylovlarning oshkoraligi va adolatligini таъминлаш maqsadida yangi qonunchilik bazasi yaratildi. 2019-yilda qabul qilingan Saylov kodeksi saylov tizimini xalqaro demokratik standartlarga moslashtirishda muhim ahamiyat kasb etdi⁵. Mazkur kodeks fuqarolarning saylov ҳуқуқини kengroq ta'minlash va saylov jarayonlarining shaffofligini oshirishga xizmat қилди. Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan siyosiy islohotlar siyosiy institutlar faoliyatini yangi bosqichga olib chiqdi. “Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” degan tamoyil asosida davlat boshqaruvi tizimida ochiqlik va xalq bilan muloqot mexanizmlari kuchaytirildi⁶. Virtual va Xalq qabulxonalari tizimining joriy etilishi davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning yangi modelini shakllantirdi. Shuningdek, sud-huquq tizimini isloh qilish ham siyosiy institutlar rivojining muhim yo'nalishlaridan biri bo'ldi. Sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash, advokatura institutini rivojlantirish va inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bu jarayon huquqiy davlat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Bugungi kunda O'zbekistonda siyosiy institutlar faoliyati raqamli texnologiyalar asosida ham rivojlanmoqda. Elektron hukumat tizimi, ochiq ma'lumotlar platformalari va raqamli davlat xizmatlari fuqarolarning siyosiy jarayonlardagi ishtirokini kengaytirmoqda. Bu esa zamonaviy siyosiy boshqaruvning innovatsion modelini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida siyosiy institutlarni yanada demokratlashtirish, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va inson huquqlarini ta'minlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu esa mamlakatda demokratik islohotlarning izchil davom etayotganini ko'rsatadi.

Xulosa

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda siyosiy institutlarning shakllanishi va rivojlanishi demokratik huquqiy davlat qurish jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Parlament tizimi, siyosiy partiyalar, fuqarolik jamiyati institutlari va saylov tizimidagi islohotlar mamlakat siyosiy modernizatsiyasining asosiy yo'nalishlarini tashkil etdi. Ayniqsa, Yangi O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan siyosiy islohotlar davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shu bois siyosiy institutlarni takomillashtirish va demokratik tamoyillarni mustahkamlash O'zbekiston taraqqiyotining strategik omili bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – B. 5–12.
2. Ahmedov B. Parlament tizimi va demokratik islohotlar. – Toshkent: Akademy Nashr, 2018. – B. 44–49.
3. Mustaqillik davrida siyosiy partiyalar faoliyati. – Toshkent: O'zbekiston, 2020. – B. 23–31.
4. Mahalla instituti va fuqarolik jamiyati asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019. – B. 61–67.
5. O'zbekiston Respublikasining Saylov kodeksi. – Toshkent, 2019. – B. 3–15.
6. Yangi O'zbekiston strategiyasi – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – B. 84–90.
7. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 5–12-betlar.
8. Ahmedov B. *Parlament tizimi va demokratik islohotlar*. – Toshkent: Akademy Nashr, 2018. – 44–49-betlar.
9. *Mustaqillik davrida siyosiy partiyalar faoliyati*. – Toshkent: O'zbekiston, 2020. – 23–31-betlar.
10. *Mahalla instituti va fuqarolik jamiyati asoslari*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019. – 61–67-betlar.
11. O'zbekiston Respublikasining Saylov kodeksi. – Toshkent, 2019. – 3–15-betlar.
12. Yangi O'zbekiston strategiyasi – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 84–90-betlar.

13. Rasulov A. Siyosiy modernizatsiya va demokratik jamiyat. – Toshkent: Fan, 2021. – 70–79-betlar.
14. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 112–118-betlar.